

הרב יעקב רוז'ה

חובת קבורת דם

מבוא

- א. דם היוצא מן החי
 ב. דם הנפש
 ג. דם שיצא לאחר מיתה
 סיכום

מבוא

שאלת 'קבורת דם' נחלקת לשלושה סוגים של דם :
 א. דם היוצא מאדם חי. ב. דם הנפש. ג. דם שיצא לאחר מיתה. נדון בעניינים אלו כל מקרה לגופו.
 וטרם בואנו לדבר בעניין חובת הקבורה בדם ראוי להביא את דברי המהרש"ם (שו"ת מהרש"ם סימן קסב) שגם אם ישנו חיוב קבורה החיוב הוא מדרבנן בלבד, וז"ל:
 "ואף שקיימא לן דהמלין מתו עובר בלא תעשה היינו בהמת גופיה אבל גבי הדם ודאי דלא שייך 'בל תלין', דאינו בכלל 'נבלתו'. ועיין בפסחים (כב.) ותוס' שם (ד"ה 'יהרי דם'¹) ותוס' מעילה (יז.) ד"ה 'אמר ר' חנין'²), ומה גם דלא שייך בזה טעמא דיקללת אלקים תלוי, דבדם לא שייך דיוקן כלל כמובן. ועיין סנהדרין (מו: ³) ותבין והיכי דהטעם מפורש בקרא לכולי עלמא דרשינן טעמא דקרא כמו שכתב הלחם משנה בפרק ג ממלווה⁴. ובזה נראה דבדם לכולי עלמא ליכא עשה דקבורה מדאורייתא, כיון דנלמד רק מקרא ד"קבור תקברנו" דכתיב בסיפיה דקרא ד"לא תלין", וכבר נתבאר דהך קרא לא שייך בדם. ולכן לכולי עלמא חיוב הקבורה בדם הוא רק מדרבנן".

א. דם היוצא מאדם חי

לדעת כל הפוסקים אינו טעון קבורה.
 וכתב בשו"ת 'שבט הלוי' (חלק ה סימן קעט) שאפילו מדרבנן אינו טעון קבורה :
 "דם שיצא מחיים אפילו קרוב מאד ליציאת נשמה, ובשעת יציאת נשמה פסק דם, לית דין ולית דיין דאינו בחיוב קבורה אפילו מדרבנן".

1 וז"ל "משמע דדם לא הוי בכלל בהמה".

2 שאם יצא הדם מן הבשר, אין מצטרף לטמא.

3 כלומר מפני מה זה תלוי, מפני שבירך וגו'

4 שכתב וז"ל: "דרבי יהודה מודה היכא דמפורש הטעם בכתוב. א"כ רבי יהודה נמי דריש דהך דרשא דכי יסיר, כיון דמפורש בכתוב".

ב. דם הנפש

כדי לדון בעניין חובת הקבורה ב'דם הנפש', צריך ברור איזה דם נחשב ל'דם הנפש'. והנה באיכה רבה (פרשה ד על הפסוק "איכה יועם זהב, ישנה הכתם הטוב, תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות") איתא:

"תשתפכנה אבני קדש - אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן, הדא הוא דכתיב⁵ ויקבר בקברות אבותיו, וכי בכמה קברות נקבר דאת אומר בקברות אבותיו, אלא אלו שתי רביעיות של דם שהיה ירמיה נוטלן וקוברן".

ובשו"ת מהרי"ל (סימן סח):

"ועל אשה שנפלה מן הגג ומתה בעוונותינו הרבים, הורה מהרי"ש⁶ שאם יוצא דם ממנה אז אין לטהרה, כי הדם יסתלק מנה, אך יקברו בלבושיה. וגם אמר אם רביעית דם יוצא ממנה אין הכהן להטמא לאותו דם".

והביאו הש"ך (יו"ד סימן שסד סעיף א):

"במהרי"ל כתוב דאם דם יצא ממנו אז אין לטהר אותו כי הדם יסתלק ממנו, אך יקברוהו במלבושיו, וכתב הבי"ח (טור יו"ד סוף סימן שסד): ונראה דהיינו דוקא כשמת במלבושיו, אבל בנפל ולא מת מיד אלא לאחר כמה ימים שכבר פשט מלבושיו, וגם אין דם יוצא ממנו שכבר פסק, ומת על מטתו מכח אותו נפילה, אז ודאי מטהרין אותו ועושין לו תכריכין כשאר בני אדם שמתין על מטתו. ובדבר הזה יש חילוק בין נפל מן הגג להרוג. דאלו בהרוג בידי עובד כוכבים אף על פי שבשעה שמצאוהו כבר פסק הדם קוברים אותו כאשר הוא נמצא כדי להעלות חימה ולנקום נקם, וזה אין שייך בנפל מן הגג, וכן **ביולדת שמתה ודם יוצא ממנה אין לטהרה אלא קוברים אותה בלבושיה**, אבל אם לא מתה אלא לאחר כמה ימים ושבעות וכבר פסק הדם, נוהגין עמה כמו בשאר מתים לטהרה ולעשות לה תכריכין. שוב מצאתי כתוב **שמעתי הטעם גבי הרוג, דהרי כבר יצאו כל הדמים ממנו והם מובלעים בבגדיו וחיישינן שמא נבלע בתוכן הרביעית דם שהנפש יוצאת בו, על כן יקברוהו כמו שמצאוהו ולא יחלצו אפילו מנעליו, דשמא הדמים שיצאו עם יציאת הנפש הם בתוך המנעלים, ועל כן נוהגין בהרוג לחפור ולחתור במרא וחצינא בקרקע במקום שנמצא שם ההרוג, וכן כל דמו שיצא ממנו במקום קרוב לו, וקוברין אותו עפר שנבלע בו דמו עם ההרוג, דשמא באותו הדם יצא דם הנפש. ומזה הטעם גם כן במי שנפל מן הגג ומת או נפל עליו הבית ומת ונעשה בגופו פצעים וחבורות ומוציא מהם דם. וזה**

⁵ דברי הימים ב פרק לה פסוק כד: "ויעבירוהו עבדיו מן המרכבה וירכיבוהו על רכב המשנה אשר לו ויוליכהו ירושלים, וימת, ויקבר בקברות אבתיו, וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו".

⁶ ליקוטי מהרי"ש בסוף ספר מהרי"ל [מנהגים], לרבו של המהרי"ל מוהר"ר שלום מאוסטרריך זצ"ל

גם כן טעם היולדת דרובם אינם מתים אלא מחמת שנעשה באיברים הפנימים שלה פצעים כשכורעת לילד, ועל ידי כן יצא ממנה דם הרבה נבלעו בכתונת שעל גופה ובשאר בגדים שעליה, והדמים שיצאו עם יציאת הנפש נבלעו בתוכם, מה שאין כן כשאין שם פצעים ולא יצא מהם דם כלל, דאז אין קוברין אותה בבגדיה אלא בתכריכין כשאר מתים, ומטהרין אותם. ולפי זה מי שמת בדרך בקור גדול ושלג, נראה דפושטין מלבושיו ומטהרין ומלבישין אותו בתכריכין, כיון שאין בו פצעים ולא יצא ממנו דם. וכן מי שנטבע במים בבגדיו דפושטין בגדיו ומטהרין אותו ומלבישין אותו תכריכין, וכמ"ש בסוף ספר מהרי"ל ע"כ. ואני ראיתי בהרבה קהלות נוהגין לטהר כל יולדת ולהלבישה תכריכים ולהלבישה בגדיה למעלה מהתכריכין ולמעלה מהם הסדין.

מדברי הב"ח המובאים בש"ך הנ"ל עולה שהדם היוצא בשעת מיתה נחשב לדם שהנפש יוצאת בו וחובה לקברו.

ובשו"ת 'חנינך בית יהודה' (סימן עה):

"ומצינו דרחמנא אחשביה לרביעית דם האדם דחיותא תלויה ביה. ונקרא גם בתורה 'נפש' לענין טומאה, במת בנפש האדם גו', נפש זו רביעית דם. וכדאיתא נמי במדרש אגדה ובפרט באיכה, שכל רביעית דם שיצא מיאשיהו היה ירמיה קוברו במקומו. והביאו רש"י גם כן במקרא תשתפכנה אבני קודש וגו'. ובמדרש יליף מקרא דדברי הימים ע"ש. שמע מינה דראוי כל רביעית דם מהאדם לקוברו ולא יבא לאיבוד".

ובהמשך דבריו:

"דדוקא הרוג או נפלו מת בחבלות ופצעים דאותו דם אחשביה רחמנא שמה שיצא בחייו עד אחר מיתה דמה שהנפש תלוי בו והואיל דלא ידענא באיזה רביעית דם שיצא ממנו שהיה עיקר חיות תלוי בו אימר דאותו רביעית דם מלוכלך בבגדיו".

העולה מדבריו, דדם שיצא מחיים עד למיתה טעון קבורה, דשמא יש בו רביעית דם שהנפש תלויה בו.

בשו"ת 'חיים ביד' (להרב חיים פלאגי סימן קא): "הנה מבואר כי כל החששא שיש ביציאת דם מן המת לקוברו זהו דוקא כשיש לחוש שיצא בשעת יציאת הנפש". ובהמשך דבריו: "ועיין בספר 'פחד יצחק' (מערכת יו"ד דף יב). דאם יש חששא שנדבק בבשרה מדם היוצא ממנה יש לחוש לדם שהנפש יוצאה בו. ושם הביא כמה מעשיות ביולדות שמתו שלא רחצו אותן ועשו להם טהרה וקברו בלבושיהן. וגם אשה אחד שטינפה בגדיה מדם היולדת שהיתה על ברכיה וקרע מקום שהיה בו הדם ונקבר עמה ע"כ. ואם כן זהו דוקא כשיוצא הדם ממנה בהיותה בחיים עד שמחמת זה מתה לגמרי יש לחוש שיש בכלל הדם גם דם שהנפש יוצאה בו אבל לאחר שמתה אם יצא דם אין לחוש.

ועוד כתב בחיים ביד (סימן קד): דוקא כשהוא הרוג או נפל ומת מיד, מטעם כי חיישינן כי דם הנפש יוצא בו הצריך קבורה.

ובשו"ת מהרש"ם (סימן קסב): "וכיון שהמנהג לקבור גם הבגדים שיש בהם דם, משום שיש להסתפק בדם הנפש, ובפרט אם ידוע שיצא דם אחר מיתה הרי דמו כבשרו בזה".

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן קעט) כתב: דם שיצא בשעת יציאת נשמה ויש חשש שנבלע בו רביעית הדם שהנפש יוצאת בו, דעת השו"ע והפוסקים והשו"ת שקוברים אותו. וכן הבגדים שנבלע בהם הדם הזה, או ספק דם זה, נוהגין לקבור אותו. ועל כן אין מטהרין אותו, רק קוברים עם המלבושים האלה שנבלע בהם הדם, ולא יחלצו אפילו מנעליו, דאולי הדם הזה במנעלים, ועל כן נוהגין בהרוג לחפור ולחתור במרא וחצינא בקרקע במקום שנמצא שם ההרוג, ולקבור אותו עפר.

ועוד שם: "איברא, הא דנשמע מן הפוסקים דרביעית דם שהנפש יוצא בו חמור לענין קבורה יותר מדם אחר החייב בקבורה, נראה דאינו מן התורה, ורק מסברא יראו להו כן, כיון שהנפש יוצא בו".

ויעויין בשבט הלוי (חלק ב סימן רל) שלכאורה סותר את דבריו שהבאנו לעיל: "דם שיצא מחיים בודאי, דם שיצא בודאי לאחר מיתה, בשניהם אין חיוב מן הדין". וכששאלתי את מרן שליט"א על כך שלכאורה סותר את דבריו בחלק ה תשובה קעט, והשיבני: "פסקינן כלישנא בתרא", והוא התשובה בחלק ה, שיש חיוב קבורה בדם זה.

ג. דם שיצא לאחר מיתה

בשו"ת 'חינוך בית יהודה' (סימן צח) כתב:

"אבל דם ששותת לאחר מיתה בודאי דם זה לא נחשב כל כך, דהרי חזינן שכבר שיעור דם דחיותא תלויה בו אזלי מיניה. ועל כן בנהר גם כן אמרינן הכי, דמא דאחר מיתה לא נחשב כל כך".

ובשו"ת 'חיים ביד' (סימן קא) כתב:

"כשראינו בבירור שאחר יציאת הנפש עבר זמן מיציאת הנפש ליציאת הדם, הרי נראה דאין לחוש לדם זה כלל לקבורה. כיון שלא יצאת בשעת יציאת הנפש".

וסיים שם בסוף התשובה:

"אלא דצריך לדעת אם יצא דם מגוף המת אחר שכבר מת ויצאת נשמתו כנזכר בשאלה, מאן לימא לן שאותו הדם היוצא מגופו לאו מרביעית 'דם הנפש' הוא, דהגם כי הסברא פשוטה היא שרביעית 'דם הנפש' אחר שמת לא יהיה כח לצאת, ויהיה זה הדם 'דם האברים', על כל פנים צריך בירור.

ובשו"ת מהרש"ם (סימן קסב):

"וכיון שהמנהג לקבור גם הבגדים שיש בהם דם משום שיש להסתפק בדם הנפש ובפרט אם ידוע שיצא דם אחר מיתה הרי דמו כבשרו בזה".

ובגשר החיים (חלק א פרק יא אות ה) כתב:

"והנראה של זה (שיש חיוב קבורה) בדם היוצא ונבלע בבגדים, שיש לחוש לשיעור רביעית דם במקום אחד, או כגון שהוציאו ממנו דם בצלוחית (אם בשביל חנטה או דבר אחר), אבל דם המטפטף מהרוג או מיולדת או מזה שמת מתוך ניתוח בדרך נשיאתו, אין צריך לאסוף הדם לקבורו".

ובשו"ת שבט הלוי (שם חלק ה סימן קעט) כתב:

"והדם השלישי מה שיצא לאחר מיתה, הנה פשוט דחל בשעת מיתה חיוב קבורה מן התורה על כל הגוף בשר גידין עצמות ודם כי זה כל

האדם, אמנם אם יצא דם מן הגוף ובודאי לא יצא בשעת יציאת נפש אף על פי שפשוט שחייב בקבורה, מכל מקום מצדד בתשובת מהרש"ם (חלק ד סימן קיב) דלכולי עלמא דחייב קבורה בדם רק מדרבנן".

ומסיים את תשובתו:

"ובדם הזה שיצא בודאי לאחר מיתה, וכן אם יצא דם על כרים וכסתות וכיוצא בזה כתבו הפוסקים וכן הוא ביחכמת אדם' (כלל קנז סעיף י) דמכבסין הבגד עד שלא ישאר רושם והמים ישפכו אל קברו, או סמוך לקברו כמו שכתבו בפוסקים ומתקיים בזה מצות קבורה בדם, ואחר כך מותר כהן ללבוש הבגד, וצריך עיון קצת מנהגינו שמכבסים הדם ויוציא אל הביוב עם המים, והוא לכאורה נגד ההלכה".

סיכום

- א. דם שיצא מחיים ופסק, אינו טעון קבורה לכולי עלמא.
  - ב. דם שיצא מחיים סמוך למיתה ונמשך עד למיתה, לדעת היחידוך בית יהודה' והיחיים ביד', יש חיוב לקבורו דחיישינן שיש בו 'דם הנפש'.
  - ג. 'דם הנפש', דהיינו דם שיצא בשעת מיתה שזהו הדם שהנפש תלויה בו, לכולי עלמא טעון קבורה, מדרבנן.
  - ד. דם שיצא לאחר מיתה, לדעת היחידוך בית יהודה' והיחיים ביד' אינו טעון קבורה כלל, כי ברור שאין זה דם שהנפש תלויה בו, ולדעת המהרש"ם והישבט הלוי' טעון קבורה, היות וכל דם היוצא מן האדם הרי הוא כבשרו, וביגשר החיים' כתב שרק אם יש רביעית דם במקום אחד טעון קבורה, כי לשיטתו קבורת דם היא רק משום טומאה, וזה שייך רק ברביעית במקום אחד.
- לאור האמור לעיל, אנשי הסריקה הבאים לטפל בחלל, ויש דם במקום האסון, מְסַפֵּק יש לאסוף כל טיפה וטיפה של דם כדי להביא לקבורה יחד עם המת. אולם בשעת דחק גדול כגון דם מן המת שנתפזר לאורך מסילת ברזל וכמעט בלתי אפשרי לאסוף את כל הדם ועאכו"כ כשמדובר בשטח מלחמתי והוא מסוכן, יש לסמוך על דעת 'גשר החיים' ולאסוף רק אם יש רביעית דם במקום אחד.

